

ВПЛИВ ЯПОНСЬКОЇ ЗНАКОВОЇ (ПИСЕМНОЇ) СИСТЕМИ НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ (ФОНОІДЕОГРАФІЯ ТА ПІКТОГРАФІЯ)

У статті розглядаються естетико-культурні особливості японської знакової системи та їх роль у формуванні світогляду японців.

Особливості міжлюдських взаємин в Японії давно стали об'єктом дискусій у світових наукових колах. Беручи до уваги суму таких доданків, як релігійно-філософська рефлексія, мовний устрій, художня творчість і соціально-психологічні настанови, можна скласти уявлення про феномен людини в тій чи іншій культурній традиції. З урахуванням цих та інших доданків проводиться аналіз також і японського соціуму, визначаються характерні риси японця як *особистості*. І слід зауважити, що в цих дослідженнях неможливо не враховувати такого важливого чинника формування далекосхідної культури (передусім культур Китаю та Японії), як китайська ієрогліфічна писемність - ця унікальна знакова система. Як відомо, алфавіт на Заході є третім етапом у формуванні писемності, що пройшла шлях від графічного плану вираження (пиктограм) через формування фоноідеографічного плану (ієрогліфів) до свого сучасного етапу. Проте, на нашу думку, ієрогліфічне письмо на Сході не є перехідним етапом розвитку писемності, бо культурна традиція, а скоріше навіть психологічні, ментальні особливості японців, як носіїв цієї писемності, цілковито відрізняються від західних культурних особливостей.

На відміну від європейців, у яких переважає дедуктивна форма мислення, для японців з притаманним їм інкорпоративним способом мислення ієрогліфічна писемність є найзручнішим засобом передачі через письмо лексем, особливо полісемантичних, тобто тих, що мають розвинуті парадигми смислових значень. А це означає, що ієрогліфічна знакова система є повністю сформованою в ментальному та естетичному просторі східного суспільства і говорити про переваги абетки над «складними» і «важкими для вивчення і сприйняття» знаками немає сенсу. У статті буде дано спробу пояснити естетико-культурні особливості ієрогліфів, осмислення їх як дзеркального відображення особистості японця.

Феномен людини в японській традиції часто пов'язують з такими соціальними явищами, як

колективізм або імпортований індивідуалізм, проте, як вважає японський соціолог Е. Хамагуті, відповідальним за успіх японської соціальної системи є так званий контекстуалізм [1]. На думку вченого, індивідуалістське сприйняття довкілля полягає в баченні людей як незалежних індивідів, відокремлених один від одного, кожен з яких має власне світосприйняття, власні емоції, способи дій. На противагу цьому, колективізм - це загальна колективність людей. Натомість в основі концепції контекстуалізму лежить не спосіб існування, притаманний західному індивіду, а спосіб існування контекстуала - індивіда, орієнтованого на *взаємини з іншими*, а не на своє «Я» чи на авторитет певної спільноти, групи [2]. Контекстуалізм спирається на взаємозалежність, обопільну довіру та взаємини між людьми. Сутність концепції таких взаємин представлено в теорії «холону» японського соціолога Х. Сімідзу [3]. Термін «холон» (wholeone) означає злиття одиничного і цілісного в контексті інформаційно-функціонального зв'язку між ними, що відповідає інкорпоративному або індуктивному способу мислення. Інкорпорування індивіда японської моделі у функціональний простір партнера і є, власне, тим самим контекстуалізмом, який можна вважати однією з найважливіших парадигм японської соціокультурної моделі. Таке «інкорпорування» не є колективною свідомістю. Це те, що мовою буддизму називають єдиною свідомістю, а буквально - «єдиним серцем» (一心 (*icchin*)). «Іссін» - це не колективна свідомість, а єднання особистого однієї людини з особистим іншої. Професор Хамагуті вважає, що особистість формується в контексті таких взаємин. Для японців природа стала традиційним предметом споглядання. Японія, на відміну від європейських країн, значно більше страждала від стихійних лих. Усвідомлення цього є надзвичайно важливим, наприклад, для розуміння основ японської естетики взагалі та естетики знаків китайської ієрогліфічної писемності зокрема, яка стала невід'ємним елементом японської культури. Ось чому японцям при-

таманне таке явище, як «іссін» - уміння при- звичаюватися до примх природи. Дане пояснен- ня було необхідним для розуміння того, що японці сприймають ієрогліфи на чуттєвому рівні. Ієрогліф - це не просто сума кількох зна- чень, - семантика знака відкриває безліч мож- ливостей для тлумачення слова, яке він означає. Всі ці тисячі знаків складаються з чотирнадця- ти рисочок, кожна з яких символізує собою пев- ний стан розвитку стихій ян-інь речей та явищ, що відбивається елементами даоського кола [6, 7]. Тобто йдеться про певні філософські кате- горії даосизму, що закодовані графічними еле- ментами ієрогліфів.

Слід зазначити, що механізм сприйняття і осмислення знаків ієрогліфічного тексту вельми складний і не до кінця досліджений навіть японською психолінгвістичною наукою. Проте можна сказати, що багатозначна парадигма кож- ного знака досягається японцем на рівні її інварі- анта, до чого здатна лише особистість з так зва- ним східним індуктивним способом мислення. Японець, читаючи ієрогліф, ніби зазирає в дзер- кало, де відображено весь світ. Він бачить не літе- ри, не просто графіку, а одразу речі та явища, які символізуються ієрогліфами. Відкритість свідо- мості японця зовнішньому світові дає йому змо- гу одразу перетворювати явища в знаки, а знаки в явища. Хтось скептично зауважить, що євро- пейець, читаючи текст, написаний абеткою, також одразу уявляє певні речі, які відповідають сло- вам, - але ж мова йде про сприйняття ієрогліфа як знака, в графічній формі якого відбиваються певні елементи речей-явищ, а алфавітного знака - як посередника, графіка якого сама по собі не викликає асоціацій, подібних до тих, що вини- кають при сприйнятті та осмисленні японцем ієрогліфів. Тут доречно навести приклад, пода- ний в роботі Й. Оно «Вплив японської знакової системи на розвиток культури» [4]: «Коли япо- нець бачить на вулиці вантажівку, він не знає, що вона перевозить. Якщо ж на ній, наприклад, зоб- ражено ієрогліф 危 (абунай) «небезпека», то це викликає відчуття небезпеки, а це ж слово, напи- сане хіраганою (японською абеткою) чи латини- цею, не викличе подібних відчуттів».

Це вказує на ту важливу роль, яку відіграють ієрогліфи у сприйнятті речей-явищ під час читан-

ня тексту та відображення їх під час їхнього на- писання.

На відміну від японців, євроамериканці сприй- мають усі речі навколишнього світу, спираючись на європейські культурні традиції, що сформу- валися під впливом християнської філософії. Лю- дина Заходу організовує свою діяльність через по- шук певних закономірностей, оперує поняттями, які асоціюються з такими, за якими стоять певні визначені форми. У цьому сенсі абетка також по- стає як раціональна система, графіка якої, як зга- дувалось вище, не інкорпорує свідомість читача у функціональний простір речей-явищ через графічні елементи, а лише через графіко-фоне- тичний план вираження, забезпечуючи асоціатив- не відтворення їхніх реальних образів.

Отже, здатність японців до інкорпоративного способу сприйняття й усвідомлення речей-явищ сприяло запозиченню з Китаю, засвоєнню та роз- витку ієрогліфів. Слід зазначити, що ієрогліфіка в Японії виконує не лише функції писемних знаків. Ієрогліфи є також засобом естетичного ви- ховання, лаконічними й одночасно полісемантич- ними мовними елементами тексту, носіями клю- чових філософських понять конфуціанства, буд- дизму, даосизму. В етимологіях значної кількості ієрогліфів міститься інформація і дані стосовно елементів культури (звичаїв, обрядів, вірувань тощо) стародавнього Китаю, певна кількість яких покладена в основу джерел породження японсь- кої культури.

Висновок

Специфічні (природні) умови життя, ізолю- ваність стародавніх японців від материкової куль- тури були одними з головних причин їх форму- вання як особистостей, здатних навіть на під- свідомому рівні співвідносити свою поведінку з об'єктивними умовами оточення.

Саме це, очевидно, стало основним фактором впливу на формування їх інкорпорованого спосо- бу мислення, що відіграло важливу роль у проце- сі запозичення, засвоєння і подальшого викори- стання ієрогліфічної писемності, яка мала суттє- ве значення не лише для розвитку багатьох галу- зей японської культури, а й досі істотно впливає на формування ментальності японців.

1. Хіокі К. Особливості розвитку соціумів східноазійського ре- гіону // Що таке японська модель? (日本のモデルとは何か) / Відп. ред. Е. Хамагуті.- Токіо: Сшиоса, 1993.- С. 385-399.
2. Кімура Б. Особистість у контексті людських взаємин // Там само.- С. 31-43.
3. Хамагуті Е. Особливості структури японської моделі // Там само.- С. 18-21.

4. Оно Й. Вплив японської знакової системи на розвиток культури // Там само.- С. 303-315.
5. Там само.
6. Резаненко В. До проблеми семантики циклічних знаків лаоського кола // Матеріали I Всеукраїнської науково-прак- тичної сходознавчої конференції (Київ, 7-10 квітня 1997).- К.: НаУКМА, 1998.- С. 93-97.

7. Резаненко В. До проблеми семантико-графічної структури ієрогліфічних символів п'яти стихій китайської космогонії («усін») // Матеріали І українського симпозиуму з мово-

знавства і літератур країн Азійсько-Тихоокеанського регіону (Київ, 28-29 квітня 1998).- К.: НаУКМА, 1999.- С. 27-31.

М. Kolyvaj

THE INFLUENCE OF JAPANESE CHARACTERS ON THE DEVELOPMENT OF JAPANESE CULTURE

Aesthetic and cultural Japanese ad Chinese character's peculiarities & their role informing of Japanese world outlook are examined in this article.